

NORSK
HÅNDBVERKSINSTITUTT

DORKÁ - SAUESKINNSDORK

Årsrapport 2018

Av Jorunn Løkvold, tekstilduodjifaget
Stipendiat i håndverk ved Norsk Håndverksinstitutt
Oktober 2018

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
Søm av saueskinnsdork	4
Hva sier kildene om dorká?	5
Grunnlag for søm av dorká	7
Min tilnærming til å lære å sy en dorká	8
Råmaterialer	9
Beredning av lammeskinn.....	9
Tilskjæring av mønster.....	10
Sammensying av delene.....	10
Krave med kråkesølvdekor	11
Oppsummering av mitt prosjekt	16

Innledning

Mitt fordypningsarbeid i stipendiatperioden handler om kystsamiske klestradisjoner i Troms og Vest-Finnmark.

Kofter og andre klær har stedbundne utforminger i samisk tradisjon. Den lange fornorskningsperioden i våre kystsamiske områder forårsaket et langt brudd i disse tradisjonene. Dette førte til at både språket, kulturuttrykk og klestradisjoner nesten forsvant. Kystsamene må fremdeles i dag aktivt ta tilbake det tapte. Kofter og klær blir rekonstruert og utviklet, og det skapes nye tradisjoner for utforming og bruk.

De tradisjonelle klærne ved kysten bestod av mange ulike elementer som kofter og belter, sjal, luer, bukser, dork, komager og komagbånd for å nevne noen. Klærne var nøye tilpasset klimaet, årstider og menneskenes tradisjonelle levekår. Noe av dette har opp igjennom tiden gått ut av bruk, og blitt erstattet med andre typer klær.

Industrialisering og fabrikksydde klær har opp igjennom tiden erstattet de gamle tradisjonelle plaggene. Med denne utviklingen har også bruken av tradisjonelle materialer og de gamle teknikkene i stor grad forsvunnet.

I de kystsamiske områdene, i Nord-Troms og Finnmark, er bruk av kråkesølvdekor en del av klestradisjonene. Koftebelter, kravene på herrekofter, dorká og på silbaráhká hadde denne typen dekor. Kråkesølv er den røde tråden i mitt fordypningsarbeide. I mitt første år som håndverksstipendiat hadde kråkesølvdekorerte belter mitt hovedfokus.

Søm av saueskinnsdork

Jeg vil lære å sy en tradisjonell dorká. I og med at den ikke lenger er i bruk må jeg basere mitt arbeide på skriftlige kilder og det bildemateriale som fins.

Dorká, dork, saueskinnsdork eller mudd som den også kalles, er et undertøysplagg. Det er en overdel sydd av lamme- eller saueskinn og ble brukt under koftene om vinteren med ulla inn mot kroppen og som ytterplagg på sommeren. Den var i bruk frem til første halvdel av 1900-tallet.

Jeg har valgt å arbeide med dorká av flere grunner. Dorká er som sagt ute av bruk, og erstattet med andre moderne vinterplagg. Jeg vil ta frem dorká igjen og blåse liv i gamle garve- og beredningsteknikker. Samtidig setter jeg fokus på naturmaterialer og bærekraftighet ved å gjøre nytte av sauens ressurser i kystsamisk duodjitradisjon. Gjennom dette arbeidet lærer jeg meg garveteknikker og å "lese" skinnets kvaliteter til bruk i duodji. Jeg vil også lære mønsterutforming, tilskjæring og ulike sømteknikker beregnet på bruksplagg.

Kildene sier at kvinnes dorká, i mitt område, hadde kråkesølvdekorert krave, det er et spennende arbeid å rekonstruere disse. Gjennom dette arbeidet lærer jeg historie og tradisjonsbruk, samtidig som jeg får kunnskap og kompetanse i å utføre håndverket. Jeg må sette meg inn i hva som er typiske kjennetegn for nord-samisk form og ornamentikk, hvordan det kan ha vært og hvordan det ser ut i dag. Kjellaug Isaksen er min faglige veileder dette året.

Hva sier kildene om dorká?

For å finne ut om dorká har jeg lest kildemateriale og studert gjenstander ved museumsbesøk.

Jeg har spesielt basert mitt arbeide på boka *Lappenes forhold*¹ og en rapport *Sjøsamisk klesbruk i gamle Lyngen*² etter rekonstruksjonsprosjekt av kystsamiske klestradisjoner i Nord-Troms og Vest-Finnmark.

Arbeidet bygger også på tidligere opparbeidet kunnskap og kompetanse innenfor kråkesølvdekor.

Klær sydd av skinn er opphavet til koftene vi har i dag. Koftene ble sydd av skinn i gammel tid, før menneskene begynte å få tilgang til andre typer stoffer. Skinnets form bestemte formen på plagget, dorká er sydd etter koftesnippet.

I boka *Lappenes forhold* finner man Thomassens beskrivelser av dorká, jeg har tatt med noen punkter og et sitat fra side 40 i boka som beskriver dorká.

- Dorká er brukt i det nord-samiske området og er lik fra område til område.
- Dorká er sydd i samme fasong for begge kjønn, lik mannskofta.
- Dorká ble også brukt av barn.
- Dorkehalsen kunne fores med olderbarket reinskinn og kantes med sort hundeskinn eller skinn fra revens forpoter.
- Ermeendene fores utvendig med samme sort skinn som halsestykket.
- Kvinnenes dorker i Lyngen var etter norsk snitt som helkjole

”Utstafferingen med kråkesølv, *riebangolli*, har jeg sett kun i Lyngen som barn og bruktes kun på kvinnenes dorker omkring halsestykket og på begge sider av bryståpningen overdekket med en tynn, barket skinnremse av 4,5 cm bredde, full av små firkantede huller, hvorigjennom kråkesølvet kunne ses. Sidene av bryståpningen kalles *ohcabeallát*.”

Anders Larsen, fra Kvæningen, skriver i boka om *Om sjøsamene*³, at *muoddá* av saueskinn ble brukt som et ytterplagg om vinteren når sjøsamene rodde ut på sjøen. Han

---

¹ *Lappenes forhold*, Sámi Giellaguovddáš - Samisk språksenter, Kåfjord kommune, 1999

² *Sjøsamisk klesbruk i gamle Lyngen*, Kåfjord NSR, 1995

³ Anders Larsen, *Om sjøsamene*, Bjørklund/Gaski, 2014

beskriver også muoddá som var dekorert med kråkesølv på begge sider av bryståpningen, lagt under røde klederemser med små huller i. Begrepene skinnstakk og muoddá ble brukt for både pesk og dork.

I rapporten etter kofteprosjektet kan man lese om at samene i Rognsund, både menn og kvinner, brukte samme slags muoddá. Kragen på kvinnedorká var dekorert med kråkesølv. Mennenes hadde ikke slik dekor, siden den ble skjult av koftekragen.

Videre kan man lese at dorká som ble brukt på sjøen ble smurt inn med fett, slik at den holdt seg vanntett og mykere i bruk. Til vanlig vinterbruk trengtes dorká ikke å smøres.

Det gikk ca 5-6 skinn til en mannes dork, mens 3-4 skinn holdt til en kvinnedork.

Levetiden for en dork kunne være opptil 10 år. Det var vanlig å forsterke sømmene ved å la en rød ulltråd legges i sømmen, under stingene. Dorkáen ble rengjort ved å riste den i snøen eller piske den med ris, slik at den ble myk. Dette var også en måte å avluse den på.

I samme rapport fins et utdrag fra en beskrivelse fra 1944 av ei dame fra Manndalen som forteller at dorká var sydd av hvite eller sorte lamme- eller saueskinn. Dorká har ulla inn og rekker ned til låret. Den har en smal kant som stod opp i halsen. Dorká hadde knapper og skinnhempe foran. Bare menn brukte dork. Den var i bruk helt frem til evakueringa i 1944. Dette er det et tidsvitne som forteller, så kilden er av nyere dato. Dorká var gått ut av bruk flere steder på denne tiden.

Gjenstandene jeg har studert har vært dorkáer og løse kraver fra de nord-samiske områdene. Jeg har blant annet besøkt Riddoduottarmuseat i Karasjok.

Barnedork fra Karasjok,
Riddoduottarmuseat
Dorká fra Karasjok har stoff på
brystet. Noe som også er vanlig for
Vest-Finnmark, men dette er ikke
beskrevet å gjelde for Lyngen, i flg
Thomassen

Grunnlag for søm av dorká

Dorká tilhører Davvi Álbmogiid
Guovddás – Senter for nordlige folk i
Mannalen

Dorken på bildet er sydd av Kjellaug Isaksen legger sammen med en rapport fra prosjektarbeidet et grunnlag for å sy en tradisjonell saueskinnsdork. Rapporten er basert på det kildematerialet som fins og gir noen forslag til utformingen av dorká.

I rapporten foreslås det at dorká sys av lamme- eller saueskinn med senetråd og at den sys med doble sømmer. Dorkens snitt skal følge koftas snitt og ha en krage som er 7-8 cm høy. Rød klede, strimler av *sisti* (garvet reinskinn) eller rød ulltråd kan brukes som forsterkning i sømmene på skuldrene.

Videre foreslås det at kragen fores på utsiden med *sisti*, og kantes med hunde- eller reveskinn. Halsåpningen kantes med *sisti*. Dorká lukkes med skinnhempe og en knapp og dorká skal ikke kantes med en *holbi* (påsydd kantebånd) nederst. Kvinne dorká dekorerer med kråkesølv. Langs kanten av åpningen fremme med klede- eller skinnremse med huller i for kråkesølvet. Dekoren på kvinnekragen bør følge vanlig kragedekor, med sikksakk border og langsgående striper.

Min tilnærming til å lære å sy en dorká

Mitt mål var å lære å sy en saueskinnsdork med kråkesølvdekor på kraven. Dorká skulle være en kvinne modell fra Lyngen, som er mitt område. Utfordringen lå både i et begrenset kildemateriale og i tilgangen til råmaterialet for mitt prosjekt. Både kilder og kompetansen til å bearbeide skinn til klær er i stor grad forsvunnet fra vårt område. Her er det arbeidet som ble gjort under og etter kofteprosjektet på 90-tallet viktig som kildegrunnlag.

Jeg ville sy en tradisjonell saueskinnsdork med tradisjonelle materialer. Det betyr at jeg måtte skaffe skinn av lam, som var mest vanlig å bruke. Skinnene skulle beredes for å holde på hårene, slik det tradisjonelt ble gjort. Jeg kontaktet flere personer med mine spørsmål før jeg kunne gå i gang. Jeg visste ikke hvordan jeg får tak i skinn eller hvilke skinn som er best å bruke til formålet. Jeg kunne ingenting om hvilket forarbeide som måtte gjøres, hvilket utstyr jeg ville trenge og hvordan jeg i det hele tatt bereder skinn.

I min søken etter en oppskrift opplevde jeg at de tradisjonelle garve- og beredningsmetodene ikke var så levende som jeg først hadde trodd. Jeg har ikke selv arbeidet med saueskinn, kun garvet reinskinn, så min erfaring på dette området er liten.

Jeg fikk etter hvert samlet nok informasjon til å komme i gang med beredningsprosjektet.

Råmaterialer

Det første jeg måtte gjøre var å få tak i ferske lammeskinn. Dette er ikke noe en vanlig forbruker kan kjøpe i butikk eller på et slakteri. Nå blir alle sauer sendt til slakteri, og jeg fikk kun kjøpe ferske skinn via en gårdbruker. I dag kan gårdbrukeren merke egne sauer for å få skinnen i retur fra slakteriet. Jeg fant en gårdbruker som kunne selge meg slike returskinn. Jeg hadde ikke en fagperson som kunne vise meg hvordan jeg skulle velge ut lam for å få skinn som passet til formålet, men jeg hadde informasjon om at det skulle være årets lam og at ulla helst ikke skulle være mer en 5 cm lang. Dette forklarte jeg bonden, og han plukket ut og merket lammene som passet til mine instruksjoner.

Jeg hadde ikke tilgang til skinnene etter slakting og kunne derfor ikke vurdere skinnets tykkelse, noe jeg skulle ønsket. Jeg kunne da ha valgt ut spesielt egnete skinn til de ulike delene av dorká. Videre kunne jeg ha sett på lengden på ulla, og tatt valg i forhold til det. Skinnene var også saltet med alun innen jeg fikk dem fra slakteriet. Jeg kunne altså ikke selv velge ut skinn, og hadde heller ikke kontroll på salteprosessen. Dette var mitt utgangspunkt, jeg var spent på fortsettelsen.

Beredning av lammeskinn

For å få en fullstendig oppskrift på hvordan beredning av saueskinn skulle gjøres kontaktet jeg eldre mennesker og fagpersoner innenfor duodji. Det endte med at jeg fikk deler av ulike oppskrifter, men ikke en fullstendig fremgangsmåte. Personer jeg snakket med hadde gjort dette arbeidet for lenge siden, og husket derfor kun deler av prosessen. Andre hadde minner etter en mor som hadde gjort dette. Jeg fikk til slutt samlet informasjon og også noen gamle notater dette ble utgangspunktet for min prosess, som egentlig landa på å prøve seg frem og lage en egen oppskrift.

Jeg gikk så i gang med beredningsprosessen. Arbeidet var svært tungt. Håndtering av våte tunge skinn, skraping og strekking var en del av jobben. Jeg gjorde ulike erfaringer underveis, og opplevde strekkingen som det tyngste arbeidet for meg. Resultatet ble ikke slik som jeg hadde ønsket, men jeg fikk 5 skinn som var brukbare til sying av dorká.

I min blogg har jeg postet et innlegg som viser hvordan jeg garvet og beredte skinnene, så dette går jeg ikke nærmere inn på her.

Tilskjæring av mønster

Etter at beredningen var ferdig og skinnene var klare til bruk gikk jeg i gang med å lage mønster og utskjæring av delene. Som modell brukte jeg dorken som min veileder Kjellaug Isaksen har sydd. Denne tok jeg mål av og lagde mønster til min egen dork.

Her er rygg delene på dorká

Skinnene bestemmer formen og størrelsen på plagget. Før tilskjæring gikk vi igjennom skinnene og planla jeg hvor på skinnene jeg skulle klippe ut de ulike delene. Mine skinn var ikke av god nok kvalitet til å kunne utnytte skinnets kvaliteter helt optimalt. Det vil si at jeg ikke kunne velge hvor på skinnene jeg ville klippe ut de ulike delene, for å oppnå mykhet der det er behov for det på plagget. Jeg måtte utnytte alt av skinn og valgfriheten var derfor begrenset.

Mønsteret jeg hadde laget overførte jeg til skinnene mine. Det var ikke så lett å følge mønsterdelen fordi skinnene var harde og bulkete. At skinnene ikke var myke nok var en utfordring, og gjorde sømarbeidet komplisert.

Sammensying av delene

For å sy dorká brukte jeg en søm type kalt *dobbeltsøm*. Dette er en sterk søm, som ofte blir brukt til produksjon av klær. Man finner den igjen i blant annet fiehtarbuvsst – bellingsbukser og på komager.

Dobbelsøm

Ullgarn forsterker sømmen

Ryddelene sydd sammen med skulderdel

Ermene sydd på

Krave med kråkesølvdekor

Å utforme en krave er en utfordring. Å rekonstruere en gjenstand krever et godt forarbeide, blant annet å studere utforming, farger, materialene og sømteknikkene. I mangel på kilder og gjenstander, må jeg også å sette meg inn de tradisjonelle uttrykkene fra nærliggende områder.

Siden det ikke finnes bevarte kraver fra Lyngen, måtte jeg besøke museer for å finne modeller for hvordan de så ut før i tiden. Beskrivelsene vi finner i kildene er ikke utfyllende nok til å gi et bilde av hvordan kravene var formet og dekortert. Jeg studerte kraver på dorker og på *silbaráhkka* (sølvkrave) for å få mer kunnskap.

Silbaráhkka er en pyntekrage som ble brukt av kvinner ved store feiringer som for eksempel i brylluper. Kraven på *silbaráhkka* har ornamentikk fra området den hører til i.

Å bruke silbaráhkka er levende tradisjon i enkelte samiske områder i dag, men i vårt nord-samiske område har den vært ute av bruk i lang tid.

Jeg studerte kraver både fra sørsamiske og fra nordsamiske områder for å lete etter særtrekk og danne meg et bilde av hvordan kravene kunne sett ut i vårt område. Jeg leste blant annet en bok om sør-samisk ornamentikk av Maja Dunfjell.⁴ Her fikk jeg et innblikk i sør-samisk ornamentikk. Jeg leste også litteratur om ornamentikk fra russisk side av Sápmi. Disse bøkene, samtaler med fagpersoner og ved å gjøre studier av kravene på museumsbesøk og på bilder, la grunnlaget for mitt videre arbeid med å rekonstruere kråkesølvkraver.

Det finnes mange bevarte sølvkraver fra det sør-samiske område, både fra svensk og norsk side av Sápmi. Fra nord-samisk område er det færre, men jeg har funnet kraver fra Karasjok, Ibestad (Sør-Troms) og fra Arjeplog i lulesamisk område, som ligger mellom nord- og sør-samiske områder.

---

⁴ Maja Dunfjell, *Tjaalehtjimmie, form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Saemien Sijte, 2006

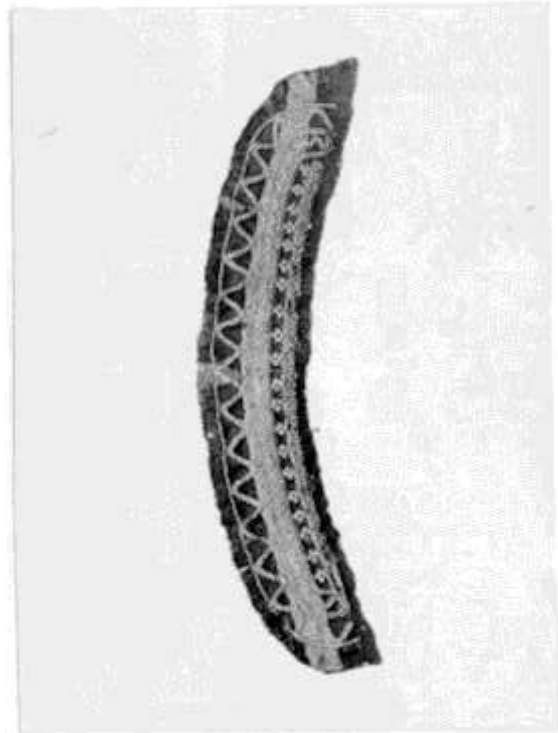
Krave fra Ibestad, Troms, Tromsø Museum

Krave fra Karasjok, Norsk Folkemuseum

Krave fra Arjeplog, kopi av Kjellaug Isaksen,

Krave fra Ibestad, Nasjonalmuseet i Helsingfors

Kravene som finnes kan være kraver fra dorká eller sølvkraver. Det er noen ganger vanskelig å si deres opprinnelse fordi de mangler utfyllende beskrivelser. De kan også være merket *koftekrave*. Det viktigste funnene mine gjelder formen og ornamentikken. Jeg finner likehetstrekk mellom kravene som er på dorká og silbarákká innenfor hvert område.

De fleste av kravene ser ut til å være laget av ullklede, ulike skinntyper med og uten pels og tinntrådbroderi. Det ble brukt både hundeskinn og reveskinn som kantiing på kravene. Kraven fra Arjeplog er laget i kledestoff.

Kravene i Karasjok har ofte et rødt eller et stripete stoff på utsiden, men røde ullgarnsstiklinger, som er sydd på for hånd.

Dette er en krave på dork fra Karasjok. Bomullstoff pyntet med røde ullgarnsstiklinger og reveskinn.

Gjennom å studere disse kravene fra våre nærområder danner jeg meg et bilde av hvordan kraver kan ha sett ut i Nord-Troms og Vest-Finnmark. Ved å sy kopier av de gamle kravene og prøve ut ulike materialer, arbeider jeg meg frem mot et resultat. Målet er å utforme kraver der typiske trekk for nord-samisk ornamentikk kommer til uttrykk. Dette arbeidet vil gå inn i mitt tredje stipendiatår.

Oppsummering av mitt prosjekt

Gjennom dette året har jeg lært nye teknikker innenfor duodji og fått øynene opp for materialenes betydning. En av mine ressurspersoner innenfor duodji minte meg på at for et år siden hadde jeg gitt et klart uttrykt for at jeg aldri skulle gjøre det omfattende arbeidet som skinngarving er. Jeg skulle kjøpe det av andre "garvere". Jeg måtte bare innrømme at jeg nå har et annet syn på dette. Dette er ikke materialer man får kjøpt i butikk. Vi som vil ha tak i *sisti* er helt avhengig av personer som gjennomfører garving for hånd på tradisjonell måte og samtidig har kapasitet til å selge skinn. Dette er det et fåtall personer i dag som har. I mangel av skinn så har behovet for å kunne denne prosessen selv meldt seg. Jeg fikk en oppringing med spørsmål om jeg selger skinn etter å ha lagt ut det første bilde på Instagram av garveprosessen. Det sier litt om dagens situasjon.

Min interesse for våre tradisjonelle klær har vokst dette året. Ved å lese og studere bilder, og ikke minst ved å besøke museene har jeg fått mye mer kunnskap og inspirasjon til videre å arbeide med å ta frem igjen våre glemte klestradisjoner. Gjennom arbeidet med å tilvirke materialene har jeg fått erfaringer og økt min kompetanse, og dermed fått et bedre og tryggere utgangspunkt som duojár. Jeg vet nå at jeg selv mestrer hele prosessen fra råmaterialer til ferdig produkt.

Jeg har erfart at rekonstruksjonsarbeide er krevende. Man skal være sikker i de tolkninger man gjør. Det krever at man gjør research både i eget og i nærliggende områder om historiske fakta, klestradisjoner, utforming og bruk, og kjenner til ulike håndverksteknikker som tradisjonelt har blitt anvendt. Det er et mål at produktene jeg presenterer skal ha historisk forankring og representere *det tradisjonelle* for området.

Gjennom dette arbeidet lager man modeller som blir et speil av ens tolkninger, derfor oppleves dette som litt skummelt. Frykten for å lage noe som oppfattes som *galt* er stor. Jeg tror at denne frykten kan hemme en naturlig utvikling for duodji. Den samiske kulturen vernes sterkt, kanskje fordi samer jobber så hardt for å bevare sine kulturarv.

Det er viktig i mitt arbeide med rekonstruksjon å formidle at det ikke finnes en fasit, men klare å formidle at gjenstanden på museet er en av mange uttrykk som levde i sin tid. Hver duojár hadde sin stil og sin måte å uttrykke seg på. Innenfor et område kunne visse elementer bli en tradisjon, men det var like mange variasjoner som det var duojárer. Det er alltid en utfordring i møtet mellom det å bevare tradisjoner i møte med ny tid.

Gjennom duodji kommuniseres kulturen, skriver Maja Dunfjell, i boka *Tjaaleh...* Kildene vi finner må ikke bli en begrensning for mangfoldet, men gi impulser og inspirasjon til videre utvikling av tradisjonene. Hun mener at det er viktig at duojárene våger å utvikle sin stil og gi duodjien sitt personlige uttrykk. Innenfor duodji har det tradisjonelt vært rom for duojárens egen kreativitet og formidling. Dersom dette personlige preget blir borte, vil duodji bare bli en *kopiering av det gamle*.

Maja Dunfjell skriver noe interessant om det å studere og forstå gjenstandene, ikke bare gjennom å se, ta foto og måle de, men gjennom det å tegne det en ser, ta og føle på gjenstanden, sanses formen av hendene. Dette er interessant, og noe jeg kanskje kan kjenne litt igjen gjennom mitt arbeide med dorká. Jeg hadde ikke et forhold til dorká før jeg satte i gang med dette arbeidet. Gjennom prosessen med dorká, fra beredningsarbeidet, gjennom utforming og tilslutt gjennom sømmen, var det liksom dorká begynte å *leve* mellom hendene mine. Jeg ble mer og mer glad i den, og fikk øynene opp for *for* et flott og kult plagg det egentlig er. Det ble et plagg jeg virkelig vil skal få nytt liv i fremtiden.

Dette kan også vise at begrepet *duodji* rommer mye mer enn å bare være et teknisk håndverk og oversettelsen *samisk håndverk* blir for snevert. Duodji uttrykker våre følelser, rommer historien vår, kulturen, tradisjonene, fortellingene og vårt nære forhold til naturen. I min duodji, i mine kofter, legger jeg igjen mye av meg selv, samtidig som jeg *tenker inn* personen som skal få kofta, det føles som en forsterkelse av vår samiske identitet.